

**KO'KDALA TUMANIDA CHORVACHILIKNI
RIVOJLANTIRISHNING GEOGRAFIK OMILLARI**

Mardanova E. J

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Geografiya yo`nalishi talabasi

Annotatsiya: Maqolada Ko'kdala tumani hududida chorvachilik tarmog'ini rivojlantirishga ta'sir etuvchi geografik omillar kompleks tarzda tahlil qilinadi. Jumladan, hududning tabiiy-geografik sharoiti, iqlimi, yer va suv resurslari, yaylovlar holati, shuningdek, iqtisodiy-geografik omillar — transport infratuzilmasi, bozorlar yaqinligi va mehnat resurslari imkoniyatlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Chorvachilik, geografik omillar, tabiiy resurslar, yaylovlar, iqlim sharoiti.

Kirish. Bugungi kunda qishloq xo'jaligi tarmoqlari ichida chorvachilik sohasi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan uzluksiz ta'minlash hamda qishloq hududlarida bandlikni oshirishda muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, hududiy xususiyatlarga asoslangan holda chorvachilikni rivojlantirish masalalari zamonaviy iqtisodiy geografiya va agrogeografiya yo'nalishlarida dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralmoqda. Shu jihatdan, Ko'kdala tumani hududida chorvachilikni rivojlantirishga ta'sir etuvchi geografik omillarni o'rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ko'kdala tumani o'zining tabiiy-geografik sharoitlari, jumladan, iqlimining kontinental xususiyatlari, yaylov va ozuqa bazasining mavjudligi, yer resurslarining tarkibi hamda suv ta'minoti bilan chorvachilikni rivojlantirish uchun muayyan imkoniyatlarga ega. Shu bilan birga, hududda mavjud ekologik muammolar, yaylovlarning degradatsiyaga uchrashi, suv resurslarining cheklanganligi kabi omillar chorvachilik tarmog'ining samarali rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi muhim faktorlar hisoblanadi. Hozirgi sharoitda chorvachilikni intensiv rivojlantirish, mahsuldorlikni oshirish hamda hududiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati ortib bormoqda. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida chorvachilikni hududiy ixtisoslashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali uning raqobatbardoshligini oshirish dolzarb vazifalardan biridir.

Asosiy qism. Ko'kdala tumani hududi o'zining tabiiy-geografik sharoitlari bilan chorvachilikni rivojlantirish uchun muayyan qulayliklarga ega

hisoblanadi. Hududning relyefi asosan tekislik va qisman adir hududlardan iborat bo'lib, bu esa yaylov chorvachiligi uchun muhim zamin yaratadi. Ayniqsa, tabiiy yaylovlarning mavjudligi qoramol, qo'y va echki kabi chorva turlarini parvarishlashda katta ahamiyat kasb etadi. Hudud iqlimi keskin kontinental bo'lib, yoz oylarining issiq va quruq, qishning esa nisbatan sovuq kechishi bilan xarakterlanadi. Bu holat chorvachilikning mavsumiy tashkil etilishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tuman yaylovlaridan foydalanish asosan bahor va kuz oylarida yuqori samaradorlik beradi, yoz faslida esa suv ta'minoti va ozuqa masalalari muhim muammolardan biri sifatida yuzaga chiqadi. Shuning uchun chorvachilikni rivojlantirishda iqlimiy omillarni hisobga olgan holda ozuqa bazasini shakllantirish zarur. Yer resurslari tarkibi ham chorvachilikni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Tumanda sug'oriladigan yerlar bilan bir qatorda lalmi yerlar ham mavjud bo'lib, ular asosan yem-xashak ekinlarini yetishtirish uchun foydalaniladi. Bu esa chorvachilikning ozuqa bazasini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, suv resurslarining cheklanganligi ayrim hududlarda chorvachilikni kengaytirish imkoniyatlarini chegaralab qo'yadi.

Tumanda chorvachilik tarmog'i qishloq xo'jaligining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida shakllangan bo'lib, u hududiy ixtisoslashuv xususiyatlariga ega. Tumanda asosan qo'ychilik, qoramolchilik va qisman parrandachilik rivojlangan. Yaylovlarning kengligi qo'ychilikning ustuvor yo'nalish sifatida shakllanishiga sabab bo'lgan.

Chorvachilik xo'jaliklari asosan fermer xo'jaliklari va dehqon xo'jaliklari shaklida faoliyat yuritadi. Ularning hududiy joylashuvi tabiiy resurslar, xususan yaylov va suv manbalariga yaqinlik darajasi bilan belgilanadi. Bu esa chorvachilikni hududiy tashkil etishda geografik omillarning hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatadi. So'nggi yillarda chorvachilikda mahsuldorlikni oshirish maqsadida naslchilik ishlariga e'tibor kuchaytirilmoqda. Yuqori mahsuldor zotlarni joriy etish, zamonaviy boqish texnologiyalaridan foydalanish orqali chorva mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi ortib bormoqda. Shu bilan birga, ayrim xo'jaliklarda an'anaviy usullar ustunligi saqlanib qolayotgani tarmoq samaradorligini to'liq ta'minlashga to'sqinlik qilmoqda.

Chorvachilikni rivojlantirishda iqtisodiy-geografik omillar muhim o'rin tutadi. Jumladan, transport infratuzilmasining rivojlanganlik darajasi chorva mahsulotlarini bozorga yetkazib berishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ko'kdala tumanining viloyat markazlariga va yirik iste'mol bozorlariga

nisbatan yaqinligi chorvachilik mahsulotlarini realizatsiya qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Mehnat resurslari ham chorvachilikni rivojlantirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Qishloq aholisi orasida chorvachilik bilan shug'ullanish tajribasining mavjudligi tarmoqni rivojlantirish uchun ijobiy sharoit yaratadi. Biroq, zamonaviy bilim va ko'nikmalarning yetarli darajada emasligi ayrim hollarda ishlab chiqarish samaradorligini pasaytiradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida chorvachilik mahsulotlariga bo'lgan talabning ortib borishi tarmoqni rivojlantirish uchun muhim rag'batlantiruvchi omil hisoblanadi. Go'sht, sut va boshqa mahsulotlarga bo'lgan ichki talabning yuqoriligi ishlab chiqarish hajmini oshirishni talab etadi. Shu sababli chorvachilikni rivojlantirishda bozor infratuzilmasini takomillashtirish, qayta ishlash sanoatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Ko'kdala tumanida chorvachilikni rivojlantirishda ekologik omillarni hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Yaylovlarning ortiqcha foydalanilishi natijasida ularning degradatsiyaga uchrashi kuzatilmoqda. Bu esa ozuqa bazasining kamayishiga va chorvachilik samaradorligining pasayishiga olib keladi. Suv resurslaridan oqilona foydalanmaslik ham ekologik muammolarni kuchaytiruvchi omillardan biridir. Ayniqsa, suv ta'minotining cheklanganligi chorva boqishda qo'shimcha qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Shu sababli suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish va yaylovlardan samarali foydalanish chorvachilikni barqaror rivojlantirishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

Ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun chorvachilikni intensiv emas, balki ilmiy asoslangan holda rivojlantirish zarur. Yaylovlarni muhofaza qilish, ularni tiklash, almashlab foydalanish tizimini joriy etish orqali tabiiy resurslarning barqarorligini ta'minlash mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy agrotexnologiyalarni qo'llash chorvachilik samaradorligini oshirish bilan birga atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga xizmat qiladi.

Chorvachilikni rivojlantirish istiqbollari va takomillashtirish yo'nalishlari: tumanda chorvachilikni rivojlantirish istiqbollari mavjud tabiiy va iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish bilan bevosita bog'liq. Kelgusida chorvachilikni rivojlantirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- ozuqa bazasini mustahkamlash va yem-xashak yetishtirish hajmini oshirish;

- naslchilik ishlarini rivojlantirish va yuqori mahsuldor zotlarni joriy etish;
- chorvachilikda zamonaviy texnologiyalarni keng qo'llash;
- yaylovlardan samarali va ekologik jihatdan barqaror foydalanish;
- chorva mahsulotlarini qayta ishlash va realizatsiya qilish tizimini takomillashtirish.

Shuningdek, chorvachilikni rivojlantirishda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish, kredit va subsidiyalar ajratish tizimini takomillashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Bu esa chorvachilik tarmog'ining raqobatbardoshligini oshirish va uning iqtisodiyotdagi ulushini yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, Ko'kdala tumanida chorvachilikni rivojlantirish geografik omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularni chuqur tahlil qilish va hisobga olish tarmoqni samarali va barqaror rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Xulosa. Ko'kdala tumani hududida chorvachilikni rivojlantirishga ta'sir etuvchi geografik omillar tizimli va kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi. O'rganishlar natijasida hududning tabiiy-geografik sharoitlari — iqlim, yer va suv resurslari, ayniqsa yaylovlarning mavjudligi chorvachilik tarmog'ining shakllanishi va rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Shu bilan birga, mazkur resurslardan foydalanish darajasi va ularning holati chorvachilik samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Hududda chorvachilikning hududiy tashkil etilishi va ixtisoslashuvi asosan tabiiy resurslar bilan bog'liq bo'lib, qo'ychilik va qoramolchilik yetakchi yo'nalish sifatida shakllangan. Bunda yaylovlarning kengligi va ozuqa bazasining nisbatan mavjudligi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Biroq, ayrim hududlarda yaylovlarning degradatsiyaga uchrashi, suv resurslarining cheklanganligi hamda ozuqa yetishmovchiligi kabi muammolar tarmoqning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shuningdek, chorvachilikni rivojlantirishda iqtisodiy-geografik omillarning ham muhim o'ri borligi aniqlandi. Transport infratuzilmasining rivojlanganligi, bozorlar yaqinligi, mehnat resurslarining mavjudligi chorva mahsulotlari ishlab chiqarish va ularni realizatsiya qilish jarayonlarini jadallashtiruvchi omillar sifatida xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish darajasining pastligi va innovatsion

yondashuvlarning yetarli darajada qo'llanilmayotgani chorvachilik samaradorligini to'liq oshirishga to'sqinlik qilmoqda.

Ekologik jihatdan olib qaralganda, yaylovlardan haddan tashqari foydalanish natijasida ularning degradatsiyaga uchrashi, tuproq unumdorligining pasayishi hamda suv tanqisligi muammolari chorvachilikni barqaror rivojlantirishda asosiy cheklovchi omillar sifatida baholandi. Shu sababli tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish va qayta tiklash choralari amalga oshirish zarurati ilmiy asosda isbotlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Рафиқов А.А. Геоэкологик муаммолар. – Т.: «O'qituvchi», 1997.
2. Sultonov R.S. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. – Т.: «Musiq», 2007.
3. Fayzullayev M.A, Nurmatov N.E, Usmanov A.B, Islamova D.H. Main features of the use of research methods in economic and social geography. Электронное научно-практическое периодическое издание. «Экономика и социум». ISSN 2225-1545. Выпуск №12(127)-1 (декабрь, 2024).
4. Nurmatov A.U. Main directions of social geographical research in the Republic of Uzbekistan. «Экономика и социум». Выпуск №3 (106) часть 2 (март, 2023). 220-226-betlar.
6. Nurmatov A.U. Qashqadaryo viloyati ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy xususiyatlari. Zamonaviy geografik tadqiqotlar: nazariya, amaliyot, innovatsiya xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. Samarqand 2023-yil 12-13-May. B. 443-448.
7. Fayzullayev M.A., Xujaqulov S.U. Nurmatov A.U. Economic Geographical Characteristics Of The Development Of Industrial Networks Of Kashadarya Region. Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies. Vol 2, Issue 4. Paris, France 19 th April 2023.
8. Nurmatov A.U. Qishloq joylari barqaror rivojlanishini baholashning uslubiy yondashuvlari Qishloq joylari barqaror rivojlanishini baholashning uslubiy yondashuvlari. Yangi O'zbekistonda Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya fani: Rivojlanish Muammolari va Istiqbollari. Toshkent shahri, 2023-yil 19-20 may. 169-172-betlar.
9. Nurmatov N.E. Qishloq xo'jaligida amalga oshirilgan asosiy islohotlarning chorvachilik tarmog'i rivojlanishiga ta'sirining asosiy xususiyatlari // "Экономика и социум". №2(117) 2024. С. 510- 517
10. Nurmatov N. E. The main characteristics of the development of the

Livestock network in Uzbekistan // Proceedings of International Educators
Conference. - Italy, ISSN: 2835-396X. Date: 25 th January, 2024 P.129-133

11. www.uznature.uz

12. www.yeso.uz